

рукопис

Рајко АДАМОВИЋ

ЛУЖНИ ЗИД

Коначно стиже до велике жељезне капије. Тако је моћно изгледала, уоквирена огромним каменим зидом, са жељезним украсима какве одавно није видио, да истог часа одлучи да ће то бити заштитни знак његовог новог пиклуса и велике изложбе коју је најавио.

На срећу, у сусрет му је долазио старац, тешког, скоро трапавог хода и изгледало је да му сваки корак причињава бол. Сијед, у одијелу сиромашка, али та изношена одјећа плијенила је чистоћом. Необично. Ако је нешто у Валдегу изазивало дубоку наклоност, покренуту истога тренутка, онда је био уредан и чист човјек, ма каквог одијела на себи и ма каквих, али чистих прња.

»Добра вам срећа. Ви сте овдје чувар?«

»Не. Не. А одкуд ви банусте?«

»Са сјевера. Валдег. Сликер. Може ли се унутра?«

»Тешко брате ономе ко уђе овамо. Шта ћеш унутра? Зар ти данас немаш неког љепшег посла?«

»Умјетничка радозналост, ништа више. Ето, хтио бих мало да обиђем ово старо здање, а, ако вам не смета, нацртао бих ову дивну стару капију.«

»Е мој синко, ти си први у моме вијеку, коме је она лијепа.«

Старац му показа руком да слободно иде даље.

»Нисте овдје чувар?«

»Опет ти. Нисам брате. Јеси ли ти за кафу? Ајде вамо, код мене.«

Старац га уведе у скромну собу некадашње пријемне зграде.

»Јел' да стављам кафу? Како оно рече? Одакле си?«

»Са сјевера.«

»Па, је л' ви тамо можете разговарати без кафе? Да стављам?«

»Ставите. Али, не бих ја дуго. Хтјео сам само мало да погледам, понешто нацртам, и, ако је могуће да дођем опет, ако вам то не смета. Или ми реците од кога бих требало да прибавим дозволу.«

»Само ти дођи. Каква јадан дозвола.«

»Ви радите овдје?«

»Вако: ја сам ти, синко, прије онога великог рата, овдје, ево баш ту, у затвору ове касарне, био затворски чувар. Да. Проклето било. Ко пита сиротињу шта ће да ради. А и то сам добио јер је мој ћаћа добро служио једног официра, па овај средно да ме упосле. Мој стари кад није полудио од среће кад сам му првог дана, с посла, дошао у униформи.

Сваког би прољећа износио неку сакривену флашу добре ракије и, као да пита може ли у царске дворе, питао ме важан и презнојен од ишчекивања, да неће овога прољећа нови чин. А ја? Чувар затвора. За сва времена. Јадни ћаћа. Кад би ишао чаршијом поред мене, опрости ми Боже, као какав пјетао. Није људски ни корачао, таман као да лепрша уз каквог краљевског официра. И умро је јадан, а нисам му рекао шта ја горе у ствари радим, код војске.

Кад би га какав рођак, остали су из чаршије то добро знали, упитао, ма неко ко би тек стигао овамо, упитао гдје ти ради син, он би излазио на капију и показивао поносно руком вамо на касарну. Одакле оно рече да си ти?»

»Са сјевера«.

»Нека брате. Боље је и то него да си одавде. Проклето одавде«.

»А добро стари, онај зид доле што се наслања на литицу, на стијени...«

»Чекај болан. Дотрчаћемо и до зида. Немој тамо журити, недао ти Бог. Све је за зид. Ево нас и сада уза зид. Неко види, неко не види. Ееее, кад је мој стари умро...«

»Деда! Па немој сад цијели живот. Каж ми брате шта радиш овдје сам? Шта је разлог да живиш у овој напунгеној касарни? И, реци ми, молим те, шта је оно доле, мислим, кад је почела она вода на зиду да...«

»Јебеш брате разговор с тобом. Ће си ти само учио диванити с људима? Ја о људима, ти о зиду. Хајде да сјечемо ако баш тако мора. Ааа, имаш ли ти нешто за попиту у тој торбетини. Такве сам виђао само код водоисталатера. Да није претекла нека флашица?»

»Нема. Али, сутра ће бити. Доћи ћу ја и сутра, ако могу, ако, ако то не смета твоме послу, јер...«

»Бога ми ћеш морати. Видим ја то«.

* * *

Прво јутро, од како је стигао у Караван Сарај да му редовна, његова, ритуална прва кафа у старом дијелу »Евроне«, није пријала. Све му је тог јутра сметало, па чак и љубазни конобари којима је од првог дана скренута пажња ко је мајстор Валдег, чинили су му се завјеренички спори и неувиђавни.

Пењао се према касарни, провјеравајући да ли је понио сав прибор који ће му требати.

Стари га је чекао. Само подиже руку у знак поздрава, а кад видје да Валдег вади флашу, насмија се и гурну мало ногом стару аустроугарску фотељу, за коју се некада неко отимао и стављао каријеру на коцку, нудећи му тако да сједне.

»Ја бих прво на капију. Почећу од ње«.

»Ти баш озбиљно мислиш ово овуда да црташ. Дијете моје до чега је теби«.

»Нисте ми јуче рекли ни своје име«.

»Јебеш име. Отац ме је назвао Харун, по неком Харуну ал Рашиду, багдадском халифи. И данас му знам титулу, цијели су ме живот тјерали да је понављам. Багдадски халифа од Абасовића«.

»Абасидски халифа?»

»Не брате, од Абасовића. Сиротињски ти је отац увијек нека будала. Чуј Харун. Чувар затвора и Багдадски цар. А како су ме звали они које сам чувао, то ћемо прочитати горе, кад му станемо пред праведно лице. Ходи јадан да тргнемо по једну. Немој животати од јутра да почињемо диван наопако. А да те научи стари Харун. Прво се мало ћути, па се сипа, па отпије, мало, па се уздахне за све оне своје муке и за све оне који нису са нама у том сретном часу, па се опет отпије, мало, па се опет ћути. Е то је разговор. Послије друге, треће, почиње се, лагано као из неког поља да прилазиш са по којом ријечи, па неко питање, али тек онако, ништа озбиљно, па се опет ћути, па опет мало сркнеш и... Мој брате. Ко би вас редом научио. Ти још са врата 'хоћу Све'! Кад се све каже одмах, онда ти је то одмах ништа. Врећа смећа. Однесеш и проспеш. Ко би цијели дан све носио. А кад лагано човјеку развешеш, па му чак и извучеш по који ријеч, онда и она одавно бачена, док полако излази, горе, на жеравицу разговора, може и да се позлати. Нешто постоји само кад лагано истиче.

Ево ја почео ко на часу вјеронауке. Сједи јадан«.

»Господине Харуне, ако је то дозвољено, ја бих ишао мало да радим«.

»Е купио си ме сада са тим 'господине', до неба. Мој синко, престо сам ти ја бити господин од када су ми дали ону чуварску униформу. А све мислим, престо од када ме је матер родила. Ајде ти, ајде. Шалим се ја мало. Ђе ћу ја сада теби мијењати обичај«.

* * *

Завршивши цртање старе капије, осјећао је непријатност кад пође горе старом Харуну, очекујући да ће га затећи, онако старог и самог, потпуно онијеног и обамрлог од пића које му је сам донио.

Застиди се кад уђе у старчеву собу. Харун је сједио држећи у руци још ову прву чашицу, тек мало отпиту, загледан негдје кроз велики прозор са којег се видјело цијело, магличасто тјеме необичног Караван Сараја.

Приђе старцу и, као присном пријатељу и колеги из исте класе, а што сликари ријетко и тешко чине, поче да му листа велики блок са тек завршеним цртежима.

Харун без ријечи прихвати блок и поче, још једном, сам да га листа, отимајући са Петровог лица кратак смијешак, јер му је на час личио на старог професора његове некадашње класе Велике париске школе.

Старац мало пијучну, па понуди и Валдега, не скидајући поглед са његовог лица:

»Ниси ти синко оданде одакле мислиш да јеси. Тебе су на неком посебном мјесту смишљали. Бог ти благословио те руке. Ко би реко да моја мука и испаштање могу и овако да изгледају. Да човјек ништа не зна, а да ово види, би пожелио да дође овамо, све се надајући да иде каквом дворпу. Петре, мој Петре. Опасно је ово што ти чиниш. Опасно.

Кад ти ову проклету капију у оваку љепоту претвараш, шта би тек од љепоте урадио«.

Валдег прихвати понуђену чашу и искани је.

»Види, види. Ни пет ни шест. Одмах. Је ли и то са твога сјевера?«

»Деда Харуне, јесу ли доле, код оног јужног зида над литицом, неке цијеви?«

»Да, да. Биле некада велике и опасне цијеви.«

»Мислио сам на водене цијеви.«

»Како водене цијеви да буду топовске? Ништа ја тебе не разумијем.«

»Деда Харуне. Да ли доле, уз онај зид над литицом имају неке цијеви, вода, неко старо купатило, нека чесма?«

»Чесма?! О дааа. Некада је то доле било. Туре те уза зид, отворе велику чесму, као небо велику, све почне да прашти, и? Однесе те та вода за коју питаш, заувјек, у блато и неки измет који још нико није видио. Тешко синко ономе ко се са том славином сретне.

Него синко мој, да ја тебе нешто питам. По шта си ти заправо дошао? Шепамо већ два дана, а да нико никога ништа не разумије. Зар ти је тај сјевер толико запетљан? На шта ја то теби личим, очију ти, кад нећеш да питаш људски, да диваниш људски? Кресни, јебем јој мајку, па нек све пропадне. Није болан, ни та ријеч чудо које се не може прогутати. А и да јесте, цабе јој било, заваљаћемо је доле низ ове литице, па нек је одгонета ко год хоће. Ајде, јадан да чујем. Искурило је. Немој више околу, тако ти Бога. Уморио си ме па ћеш ми и овај тихи ужитак око флаше смучити. Јеси ли рекао Петар? Е, циједи Петре, па нека све ђаво носи. Ко је све из ове куле повио, нека сада носи и то што ти је под језиком и све на шта ће ово изаћи, ако кажеш. Да чујем«.

»Не знам Харуне ни како да почнем. Ти си јели живот провео овдје, унутра, схваташ, унутар зидина, по ходницима и око ћелија. Ја сам унутра само кад сликам, иначе сам, када год то могу, вани. Идем околу, пролазим сваком стазом којом се може ногом.

Али, доле, споља, на ономе зиду који је подигнут на литици, тамо над оним дивним малим каменим платоом пресвученим маховином, видио сам, заправо гледао од када сам стигао у Караван Сарај... Само чудо природе, ако је то природа, ако то тамо није...«

»О јадни Петре. Испетљај се. Кажи. А не можеш? Па наравно да не можеш. То што сада хоћеш да кажеш, то по шта си дошао овамо мени, и не може се рећи.

Сједи јаднице, сав дрхтиш. Ти сигурно мислиш на оно женско чудо, доле на зиду? То си ти Валдег видио. Врата?! Она врата жене су тебе овамо домамила? Бее, јадни Харуне, а ја се два дана и двије ноћи не смирујем у питањима, шта би то могло бити. Мој синко, сад можемо као људи.

То тамо и ја обилазим. Онај путић уза зид, мој је путић, мој Петре. Ја све мислим да се ту затекла нека небеска жена у часу порађања. Затекло је па остала онако отворена, над оном провалијом. Скаменила се од неког страха. Почела јадна да се порађа на оном зиду, а претекла је зора. Кад је видјела гдје је стала и шта је под њом, ништа но она сура литица, препала се и залијепила од ужаса. То и никако друкчије. Зато је оно онако влажно по оном црвенилу. Вамо је зид, сув као барут, а тамо вазда влажан. А ће ти је увијек хлад и влага до у женској капији. Ужари се само кад јој кључ принесеш. Али, мој синко, за оно тамо нема кључа.

Мој Петре. Скоро да смо због истог у овој касарни, теби необичној, а мени камен о врату цијели живот.

А сад ме добро слушај. Питао си за чесму. За воду. За цијеви доле поред зида. Два вијека, доле, уз доњи зид, онај над литицом, било је мјесто гдје су се осуђени на смрт стрељали. Ту. На тој проклетој чесми прали су их од живота. Два вијека.

А знаш Валдег, једно је кад човек мирно умире, па му душа лагано истиче, као вјетрић и подиже се тамо гдје је чекају. Али, све ти је то друкчије, кад је истјерују метком. А ја сам ти се нагледао и једног и другог, да би могао још вијек о томе говорити.

Још ти је већа мука кад јој се не иде. Гледао сам како их доводе. Неки иду као мјесечари, чак га и не воде. Гледа у онај зид као да му се радује. Када запуцају, тај ти мирно падне, а душа му скоро полети, јадан ти, као да је једва дочекала.

Али, мој синко, кад којег вуку, хрву се са њим, а он виче и продерава јутро да ти срце кида. Дозива свију, поименице. Виче тако да човек стварно помисли, ко је то рекао да ће сутрашњи дан бити бољи, ако овога јадничка тог јутра убију.

Е томе кад избију душу, то ти шикне, престрављену пред метком избијају је као чеп из какве ускисле флаше. Куд ће јадна душа, него полети, онако избијена, на онај зид, па право кроз камен. Нема јој облачка, него кроз камен. Бјежи на она друга врата која си видио, хоће да умакне кроз отворену жену с неба, шипти да то никада не можеш да заборавиш. Тако јадне, два вијека истјериване метком у онај зид, пробише и она врата. Мора негдје, па макар и кроз камен. Е та си врата видио.

А дијете моје, ону капију да ми неко напрта, па да је могу ставити на зид ове собе, нема тог бога пред ким би послушније клањао, као пред том сликом. Сваке боговете вечери све док се не угасим. Мени, дијете, вјера забрањује да се молим пред било каквом сликом, али, да оно имам... Можда би онда и испунио свој завијет и некако до одласка извршио оно због чега сам овдје. Али, ко би због лудог старца изазивао судбину и пресликавао оно чему се не зна ни господар ни наум.

Е ходи сада са својим Харуном».

* * *

Стари га је лаганим кораком, као да се прикрада, водио доле, самом рубу зида, са чије се друге стране налазила необична фреска. Валдег примјети како Харун сада иде друкчијим кораком у коме се изгубила она тромост и утисак обогаћених ногу када би излазио из подземних ходника касарне.

Помажући један другоме, попеше се на сам руб широког зида.

Обојица се стресоше пред проваљеним амбисом под њима. Толико је ријека била дубоко под њима да јој се није чуло жуборење.

Стари Харун сједе на руб зида тако да су му ноге висиле. Поможе Валдегу да сједне до њега. Петар је мало шта волио као висину, нарочито када јој је био на дотицају, на оном рубу од кога га до пада више ништа није бранило.

»Не бојиш се, ти, са сјевера?«

»Уживам«.

»Видиш ли ону адицу доле на сред ријеке. Онај спруд?«

Валдег климну главом.

»Е, сретна ти кућа, оно су ти они. Сваки онај камичак доле, по једна је душа избијена метком оних који су два вијека доле, за нашим леђима, стрељани. Мој брате. Што је ријека спремна да прихвати и утјеши, то нико на свијету није. Пролети јадна, пиштећи, ту, испод нас, истјерана на силу, па кад се нађе над овом празнином гдје је ништа не чека, скамени се. Пада доле ријеци као камичак. Тако, од живота до живота, од проклете зоре до нове зоре — цијели спруд. Ја ти у ону воду доле не бих ни угазио, нарочито не ја, овим бангавим, нечастивим ножурдама, чије су кораке они доле увијек слушали у страху. Света је оно вода, свега ми.

Једне године, почео један човјек да гради кућу, па се наврзо да баш са ове аде одвози онај јадни пјесак. Као баш му такав треба. Мој брате.

Прво сам га одговарао. Шта све нисам чинио. Водио га на другу страну, убјеђивао да знам гдје има најбољег шљунка. Лагао да су ми војни стручњаци открили тајна мјеста. Ништа. Не можеш са будалом и бог. Дуго ја руке и пустио га да вози.

Цијело сам то љето пречучао овдје, на том твом мјесту и гледао како одвози онај скамењени јад, горе у брда, како их гуши у бетону и гради као кућу. И, ником ништа.

Е, кад је пријеп ставио и позвао људе да прославе, нисам био овдје на зиду, али сам чуо како кроз ноћ одјекује њихова пјесма.

Кад су се сити и пјани разишли, а чељад полијегала у нову кућу да прву ноћ ноће под пространим кровом, већ око првог сна чуло се неко комешање по зидовима и пиштање. Прича се да су сви укућани лијепо чули зидове.

Једва да су сви стигли да излете наноље, кад кућа поче да подрхтава као каква птичурина слијепљених крила. Полетјела би, а не може. Још је ту све мало лепетало и тргало се, а онда се у пилли час све сасуло. Ама све!

Дошо тај човјек, исколачен и престрављен вамо до мене. Дошао да ме пита шта да ради, кад сам га већ давно свјетовао шта да не ради.

Кажем ја њему, врати ријеци шта јој припада, па ћеш све искупити. Учиниш ли тако, нико неће имати чвршће куће од оне коју будеш направио.

Богами, послуша. Поче да враћа. Људи се крстили и избретили, али он само товари и вози назад. Вратио све и камичак. Мој брате. Никада му нисам рекао, нити иком другом, што му се кућа срушила.

Би човјек на мјесту пресвисо од страха да је знао како је од скамењених људских душа хтио да прави кућу.

Ето видиш. Тек сад је дошло на ред да ти кажем шта ја овдје радим. А ти са капије, јесам ли ја чувар, па јесам ли ја чувар. Ајмо горе, да ти на то одговорим. Нека ме језа обузела, саклони ме Боже. Као да нас неко слуша. А, и флаша нам је горе.

* * *

Као са погребџа да иду, тако су се вукли. Валдега је на кратко, опседала визија мозаика сачињеног од онога шљунка доле, неке огромне композиције из прича старог Харуна. Мозаик од скамењених душа. Али, није био вичан грађењу мозаика, а онда и сама помисао да би поново требало оно камење помјерати, лијепити и сабијати и наметати

им неку неприродну форму, учини да се скоро постиди пред таквим мислима.

Кад уђоше, стари Харун сједе и поче да раскопчава кошуљу.

»Наспи Петре. Сад је свеједно, овдје више нема домаћина и госта. А вала га у овој кући никада и није било. Гдје си видио да је чувар затвора домаћин. Мој брате, као да сам ја овдје сам самшијат већ годинама па да би био домаћин«.

»Господине Харуне...«

»Де, живота ти, не господи ме. Ко је самном чучао на ономе зиду, не може да ме господи. Ја теби говорим као да сам вијек с тобом проводио, а ти мени поново 'господине'. Магаре сјеверно, и ти и твоја финоћа. Да чујем«.

»Ја све ово нисам очекивао. Хтјео сам само мало да обиђем касарну, да питам прије свега могу ли, оставим овдје торбу и, послјије неколико дана, нестанем. Али, кад смо већ загазили у све ово, хтјео бих да вас питам...«

»Опет ти мени 'ви'«.

»Добро, добро. Шта осјећа чувар затвора кад му поведу робијаша доле на стрелњање. Ово баш грозно звучи. Али, послјије дана и дана, некада мјесеци ипак некаквог познанства, неке врсте дружења...«

»Мој синко. Затворски чувар ти је најћутљивији човјек на свијету. Гдје си видио да доктор прича по својој кући шта је и кога је тог дана сијело и како му је ко умро под руком? Хајде.

Да ја нисам овдје због онога због чега сам, добио би ти само оно 'добар дан', 'може', 'не може', 'изволите', 'довиђења'.

Еее, али кад си ону капију онако нацртао, кад ја видим шта ти све можеш, онда сам и ја мало отворио ову браву која се сваког јутра у чуду буди што се још отвара и што није све у њој пукло и стало.

Сад ћеш се ти насмијати, али ја ћу ти, свеједно, рећи, лијепо се брате и зовеш — Петар! Као неки краљ. А мој сјеверни краљићу, кад човјек проведе четрдесет година у оним ходницима и решеткама, рђа тачно као оно гвожђе. Тешко ћу ово признавати и Њему, али било је, како да није било и једнога и другога.

Поведу какву звијер доле, зиду, а ти, и не хајеш. Нећеш да идеш ни да гледаш. Пустити неког млађег који једва чека да иде, јер су гадови од тога направили, опрости ми Боже, као неку свечаност. Сви накинђурени, озбиљни, важни, гурају се поред тебе неки моћници којима у обичним приликама не би смио проћи ни испред кућа, па се и младом чувару чини да учествује у нечем важном, а све говно до говнета. Запуцају, а ти помислиш, фала Богу. А било је, опет, да ти срце пукне за неким. Мој брате. Гадити се себе данима, не једеш, купаш се по два пута на дан, као да си...

Слушај синко. Никада нико никоме не би повјеровао када би ја једном исприповиједао Све. Убили би ме људи већ на пола те приче. Јер, нико не може ни да сања шта људи кажу у оном задњем јутарњем сату, пред метак. То што ти оставе у аманет, што те замоле да им учиниш, шта им све падне на памет... Јебем ти смрт, шта је кадра да уради од човјека.

Али једном...«

Харун заћута. Подиже крај већ извучене кошуље и обриса лице сво у зноју. Показа Валдегу руком да му наспе, а лично тог часа на човјека коме су и реч и грло зграбили гвозденим шаркама тако да нема више времена ни за задњи удисај. Отпи мало, устаде, обиђе лагано собу и док је ћутао окренут прозору, Валдегу се чинило да с муком зауставља јецање. Кад се мало смири, узе столицу и мало је примаче Валдегу:

»Једном сам ти чувао једно дијете. Рекли му да је убио. То су му, ваљда, једино и рекли. Све су му друго о животу прећутали. И ајде сад. Бар да га убише одмах, онако још збланутог па ни по јада. Не би ни схватио. Него им стало због нечега да чека и чека. О помози ми Боже, ово ти никада никоме нисам говорио.

Узнем ја малог под своје. Почем да га учим све и свашта. Као ја знам. Али, онолико колико сам тада знао. А он, чист као вода. Гдје год нагазиш, извире му милина душе. Црни Петре, како ме само на ово наговори?

Дошло оно јутро. Мајку му јебем, од тада сам се и ја почео озбиљно молити.

Гледао сам својим очима како дан плаче за малим. Подишла језа пијелу касарну, гарнизон, људство, цијелу регименту, чуваре, затвор — Све. Природа хоће сва да се распрсне од навале да се уклони одавде. Чудо.

Стоје они сатрапи дебели, у униформама, а сва говна која постоје окачили на униформе. Питају младића има ли какву жељу.

Јеца момак кроз ону разријеђену тишину, а јеца цијела касарна.

Пита дијете, јел' слободно да ја пођем с њим доле, до зида. Јел' слободно да стојим поред њега при извршењу. Фата ме за руку док то моли, као да ћу га у шетњу повести. Јадно дијете, није ни знало да се на ову воду мора ићи сам.

Био је то први пут да сам сишао доле на онај спруд и тражио његов камичак. Одмах сам га позно по његовим шареним очима. Сви бијели, а он шарен. А видјело се да је тек пристигао, јер се није ни на воду свико. Како га заплъусне, он се брже боље осуши.

Ненавикнут, ни на овој, ни на оној страни«.

Старац заћута. Одгурне своју чашу, лагано прихвати широком шаком флашу. Док је пио, чинило се да ће му голе груди, по којима је засјело тешко племе мучног зноја, експлодирати.

Почела се и ноћ примацати, кад стари Харун поново проговори:

»Ето ти шта ја овдје радим. Чим је касарна испражњена и престала да то буде, одлучим ти ја да се вратим овамо и настаним у овој пријемној кућерини. А и била је моја задњих година.

Одлучио Харун, коме је блесави отац дао име по Харуну ал Рашиду, багдадском халифи, да овдје самује, окајава свој блатњави живот и моли за све оне по ћелијама, оне доле на спруду, ове зидове, браве, рђу, да моли и моли и моли, па ко чује, ко не чује. И више ме не питај. Ништа«.

Валдег некако забаци на раме торбу са прибором, приђе старом Харуну, дубоко се преви у пасу и, пољуби му руку.

Из књиге *Караван Сарај*,
одломак новеле *Крила Пешра Валдега*